

**ДІЯЛЬНІСТЬ
СТРАХОВИХ
КОМПАНІЙ В
УМОВАХ
ВОЄННОГО
СТАНУ ТА ЇХ
РОЛЬ У
ПІСЛЯВОЄННОМУ
ВІДНОВЛЕННІ
УКРАЇНИ**

МАРЦЕНЮК О.В.,
*кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування*

РУДА О.Л.,
*кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті проаналізовано сучасний стан діяльності страхових компаній, що формується під впливом кризових тенденцій останніх років: пандемії Covid-19 і карантинних обмежень, повномасштабного вторгнення російської федерації та масових руйнувань інфраструктури, внаслідок воєнних дій. Проаналізовано обсяги завданої шкоди економіці України внаслідок війни й потреби на її відновлення, що міститимуть особливу підтримку й мобілізацію ресурсів приватного сектору, а також необхідні кошти на відновлення житла, соціальної інфраструктури, енергетики й транспорту.

Здійснено комплексний аналіз кількості страхових компаній на страховому ринку України. Зазначено, що зміни у кількості страхових компаній у бік зменшення не мають негативного впливу на якість наданих послуг і проникнення страхового ринку, оскільки ці тенденції можуть вказувати на зміни на страховому ринку та його адаптацію до нових умов, відображаючи вплив змін в економіці загалом, регуляторному середовищі й попиті на конкретні види страхових продуктів.

Визначено, що у майбутньому у діяльності страхових компаній збільшиться кількість позовів за військовими полісами від суден, які постраждали від морських мін, ракетних атак і бомбардувань у зоні воєнних дій у Чорному й Азовському морях, а також за приватними договорами. Проаналізовано тенденції структурних змін на страховому ринку України й фактори, що їх спричинили.

Доведено, що в умовах воєнного стану цілком закономірним є питання можливості страхування воєнних ризиків. Досліджено можливості впровадження в Україні повнофункціональної системи страхування військових ризиків, що передбачено Меморандумом про економічну й фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом (далі – МВФ). Дана концепція була розроблена за участю фахівців Світового банку, Національного банку України, Міністерства фінансів України й Міністерства економіки України, що є позитивним для поступального розвитку страхового ринку нашої держави у напрямку адаптації до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС).

Здійснено комплексний аналіз страхових продуктів провідних українських страховиків, які передбачають захист від воєнних ризиків. Визначено перспективи впровадження нових страхових продуктів, які відповідатимуть потребам суспільства.

Визначено, що найбільш перспективним є впровадження ефективних заходів для належного страхування інвестицій від воєнних ризиків, що може сприяти залученню коштів для відновлення країни, релокації підприємств, організації високотехнічного виробництва й послуг, створення нових робочих місць, переймання та застосування інноваційного досвіду, підвищення рівня доходів і збільшення податкових надходжень до державного бюджету.

Ключові слова: страховий ринок, страховий захист, страхове відшкодування, воєнний стан, військові ризики, страхування інвестицій.

Табл.: 2. Рис.: 1. Літ.: 16.

THE ACTIVITIES OF INSURANCE COMPANIES UNDER MARTIAL LAW AND THEIR ROLE IN THE POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

*MARTSENIUK Olena,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Finance, Banking and Insurance*

*RUDA Oksana,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

The article analyzes the current state of activity of insurance companies, which is formed under the influence of crisis trends of recent years: the Covid-19 pandemic and quarantine restrictions, a full-scale invasion of the Russian Federation and mass damage. The extent of the damage to the Ukraine's economy and the needs for recovery have been analyzed, which will include special support and mobilization of the private sector, as well as necessary costs for the recovery of housing, social infrastructure, energy and transport.

It is noted that the downward changes in the number of companies do not have a negative impact on the quality of services provided and the penetration of the insurance market, as these trends may indicate changes in the insurance market and its adaptation to new conditions, reflecting the impact of changes in the economy as a whole, the regulatory environment and demand for specific types of insurance products.

It has been determined that in the future, the number of lawsuits under military policies from the ships damaged by sea mines, missile attacks and bombings in the conflict zone in the Black and Azov seas, as well as under private contracts, will increase in the activity of insurance companies. The structural changes in the insurance market and the factors that caused them are analyzed, as well as the trends of changes are given.

It has been proven that in the conditions of martial law, the issue of war risk insurance possibilities is quite natural. The possibilities of introducing a fully functional military risk insurance system in Ukraine, which is provided for by the Memorandum on Economic and Financial Policy between Ukraine and the IMF, have been studied. This concept was developed with the participation of specialists from the World Bank, the National Bank of Ukraine of Ministry of Finance and the Ministry of Economy of Ukraine, which is positive for the progressive development of the insurance market of our country in the direction of adaptation to EU standards.

A comprehensive analysis of the insurance products of the leading Ukrainian insurers, which provide protection against war risks, was carried out. Prospects for the introduction of new insurance products that will meet the needs of society have been determined.

The most promising is the implementation of the effective measures for the proper insurance of investments against war risks, which can contribute to the attraction of funds for the reconstruction of the country, the relocation of enterprises, the organization of high-tech production and services, the creation of new jobs, the adoption and application of innovative experience, an increase in the level of income and an increase in income to state.

Key words: insurance market, insurance protection, insurance compensation, martial law, military risks, investment insurance.

Tabl.: 2. Fig.: 1. Ref.: 16.

Постановка проблеми. Сьогодні соціально-економічна ситуація в Україні є надзвичайно складною через військову агресію російської федерації, і

це впливає на різні аспекти суспільного життя. Кризові тенденції в Україні розповсюджуються через міжнародні канали, впливаючи й на інші країни. Сфера страхування, яка повинна створювати стійке соціально-економічне середовище, стикається з новими викликами й ризиками. У порівнянні з іншими фінансовими секторами, страхування відкриває свою сутність через управління ризиками. Кожна кризова ситуація унеможливорює стабільний розвиток страхового ринку. Діяльність страхових компаній під час воєнного стану набуває все більшої актуальності, оскільки вона відображає способи подолання негативних наслідків і розробку актуальних і конкурентоспроможних страхових продуктів, що забезпечують захист інтересів бізнесу й підвищують інвестиційну привабливість країни.

Специфічні труднощі, з якими стикаються страхові компанії, містять переміщення персоналу й організацію роботи віддалено, розірвання договорів і відтермінування платежів. Зменшення кількості надходжень премій, руйнування об'єктів нерухомості й ускладнення виїзду на місця страхових випадків, особливо у зонах активних бойових дій, негативно впливають на страховий ринок загалом. Важливим є використання досвіду, набутого під час коронакризи, який дозволяє швидко адаптуватися до умов онлайн роботи й впроваджувати рекомендації Національного банку України (далі – НБУ) щодо спрощення процедур врегулювання страхових випадків. Це дозволяє підтримувати діяльність страхових компаній в умовах складних і непередбачуваних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей функціонування вітчизняного страхового ринку в різні періоди приділяли увагу чимало науковців й економістів-практиків. Зокрема у працях А. Адамова, В. Думи [1], Ю. Алескерової, В. Базилевича, Л. Вдовенко, Н. Внукової, О. Гаманкової, І. Гончарук, А. Завади, О. Залетова, О. Кнейслер, С. Осадця, О. Рудої, Н. Ткаченко, Н. Трусової, О. Яценко [2] висвітлюється страхова діяльність в умовах карантинних обмежень, воєнних дій та перспективи її розвитку з врахуванням євроінтеграційних перетворень. Проте, з огляду на динамічний розвиток подій та впровадження нових елементів страхування воєнних ризиків у практику страхових компаній, є необхідність у додатковому дослідженні умов функціонування страхового ринку в Україні на сучасному етапі.

Формування цілей статті. Метою дослідження є вивчення теоретичних і практичних аспектів діяльності страхових компаній України в умовах воєнного стану, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення їхнього функціонування у післявоєнному відновленні України.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна асоціація органів страхового нагляду (IAIS) оприлюднила звіт про діяльність глобального страхового ринку за 2023 рік (GIMAR), у якому висвітлено ключові ризики, що визначають тенденції світового страхового сектора. Інформація для звіту була зібрана від близько 60 найбільших міжнародних страхових груп, які складають більше 90 % світових премій. За цими даними, глобальний страховий ринок у 2023 році виявив стійкість до інфляційного тиску [3]. Навіть під час зростання інфляції ціни на страховому ринку залишалися відносно помірними. Однак

ризиків зі складним профілем і негативними втратами, такими як ті, які пов'язані з природними лихами чи значними зобов'язаннями США, зазнавали більш помітного зростання тарифів.

Діючі страховики розширили можливості бізнесу, тоді як нові учасники активно виходили на ринки, що розвиваються, сприяючи здоровій конкуренції та створюючи достатній потенціал для ефективного управління ризиками. З іншого боку, ризики зі складним профілем або негативними втратами стикалися з обмеженнями можливостей їх страхування, що змусило більшість страховиків розглядати альтернативні шляхи передачі ризиків.

Незважаючи на те, що страховики підтримували сильний андеррайтинг, цільові показники зростання ринку на кінець 2023 року призвели до більшої гнучкості й відкриття нових можливостей для клієнтів, особливо в області низькозбиткових ризиків.

Перестрахові ліміти, які завершили свій термін дії, і франшизи були легко доступні для більшості розміщень ризиків на глобальних ринках. Окремі страховики використовували накопичені премії для збільшення лімітів чи зменшення франшиз, особливо для ефективних ризиків і продуктів у сферах із високим попитом, таких як кіберстрахування та страхування відповідальності директорів і посадових осіб.

Страховики продовжували диференціювати себе за допомогою умов страхового покриття та андеррайтингу. Однак певні обмеження, зокрема ті, що стосуються інфекційних захворювань, території покриття, а також страйків, політичних і громадських заворушень, залишалися незмінними.

Під час дії воєнного стану в Україні економіка країни була «поставлена на паузу». Сьогодні в Україні не залишилось жодної галузі, яка б не зазнала змін внаслідок вторгнення росії в Україну. Загальна сума, необхідна для відновлення наслідків вторгнення до 1 січня 2024 року, становить 486 млрд дол США. Цю оновлену «Швидку оцінку завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA3)» опублікували уряд України, Група Світового банку, Європейська комісія та ООН. Ця цифра перевищує попередні оцінки, які становили 411 млрд дол США рік тому. За визначеннями українського уряду, лише у 2024 році країні буде потрібно приблизно 15 млрд дол США для невідкладних пріоритетних заходів із відновлення на національному й місцевому рівнях, із особливим акцентом на підтримку й мобілізацію приватного сектору, а також на відновлення житла, соціальної інфраструктури, енергетики й транспорту. У RDNA3 відзначається, що приблизно 5,5 млрд дол США з цих потреб вже забезпечено міжнародними партнерами України та з її власного бюджету, але приблизно 9,5 млрд дол США залишаються без фінансування [4].

Страхова сфера, ймовірно, стикнеться з рядом позовів за військовими полісами від суден, які постраждали від морських мін, ракетних атак і бомбардувань у зоні конфлікту в Чорному й Азовському морях. Також можливі претензії за полісами морської війни від суден і вантажів, що були заблоковані або захоплені в українських портах і прибережних водах під час російської блокади.

Загалом, 2024 рік обіцяє бути періодом нової парадигми нагляду,

визначеної новим законодавством, новими вимогами до капіталу й інвестиційною діяльністю, а також ризик-орієнтованим підходом.

У 2023 році фактично завершена побудова прозорого страхового ринку. На страховому ринку України продовжують свою діяльність дві основні групи страхових компаній (далі – СК): компанії, які спеціалізуються виключно на страхуванні життя (СК «life»), і компанії, що фокусуються на ризикових видах страхування (СК «non-life») (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість страхових компаній на страховому ринку України у 2020-2023 рр., одиниць

Дата	Кількість страхових компаній			Відхилення від попереднього року загальної кількості СК (+/-)
	СК «Non-life»	СК «Life»	Разом	
31.12.2020 р.	190	20	210	-
31.12.2021 р.	142	13	155	-55
31.03.2022 р.	132	13	145	-10
31.06.2022 р.	129	13	142	-3
31.09.2022 р.	127	12	139	-3
31.12.2022 р.	116	12	128	-11
31.09.2023 р.	99	12	111	-17

Джерело: сформовано й розраховано авторами на основі [5]

Загальний аналіз статистичних даних, представлених у таблиці 1 свідчить про визначену тенденцію до скорочення кількості страхових компаній на ринку України. Впродовж трьох років, із 31.12.2020 р. до 31.09.2023 р., кількість зареєстрованих страхових компаній зменшилась на 99 одиниць – із 210 до 111 (рис. 1). Це скорочення спостерігається в усіх сегментах страхового ринку, зокрема у галузі страхування життя та ризикового страхування.

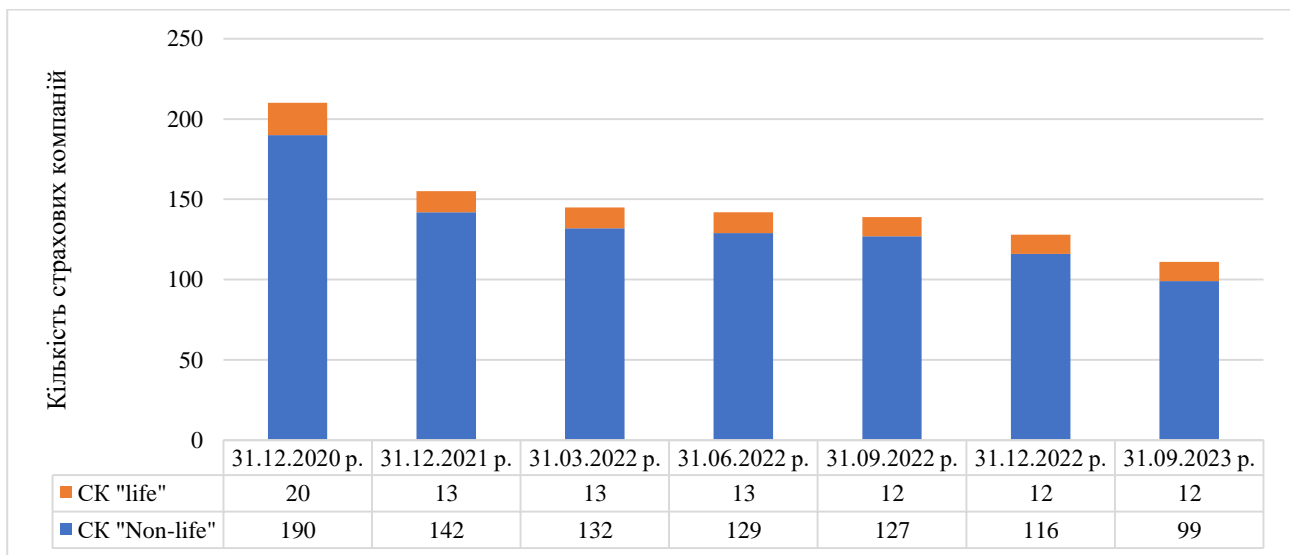

Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній на страховому ринку України, одиниць

Джерело: сформовано авторами на основі [5]

Зокрема, кількість страхових компаній, що надають послуги страхування життя, скоротилась на половину, з 20 одиниць у 2020 році до 12 одиниць у 2023 році. У сегменті ризикового страхування спостерігається подібне

зменшення, де кількість страховиків скоротилась на 91 одиницю – із 190 у 2020 році до 99 у 2023 році. Однак зміни у кількості компаній не мають негативного впливу на якість наданих послуг і проникнення страхового ринку. Ці тенденції можуть вказувати на зміни на страховому ринку та його адаптацію до нових умов, відображаючи вплив змін в економіці загалом, регуляторному середовищі й попиті на конкретні види страхових продуктів.

Спостерігаються позитивні тенденції за секторами страхового ринку, наприклад, зросли страхові премії у «non-life» сегменті ринку на 22 % у 2023 році порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Нарешті почалося довгоочікуване поживлення бізнес-активності й збільшення кількості укладених договорів із фізичними особами.

З початку збройного вторгнення росії на територію України 24.02.2022 р. повної переорієнтації бізнесу не відбулось, однак, були зменшені, наприклад, страхування великих майнових ризиків, що є природнім процесом. Це пов'язано як із зменшенням клієнтської бази через втрату майна або складний фінансовий стан клієнтів, так і зі зниженням загального ризик-апетиту й резервів для перестраховування.

Моторне (транспортне) страхування зазнало зменшення через падіння ринку нових автомобілів, що вплинуло на страхування КАСКО. Корпоративне медичне страхування також постраждало внаслідок скорочення можливостей бізнесу підтримувати своїх працівників, еміграції персоналу й інфляційних чинників, які підняли вартість продукту. Страхування життя, на нашу думку, є проблематичним через зменшення ринку, який у ситуації невизначеності вимагає підтримки.

Незважаючи на всі ці негативні тенденції, більшість страхових компаній вибрали стратегію покращення клієнтського сервісу. Розуміючи, що клієнти переходять до онлайн-спілкування та покупок, компанії активно розвивають сервіси для зручності такого спілкування. Цей підхід допомагає адаптуватися до змін на ринку й забезпечувати високий рівень обслуговування та захисту клієнтів. Ринок КАСКО в Україні скоротився на 30 % у 2023 році порівняно з попереднім періодом. Автоцивілка майже не зазнала впливу, обсяг премій залишався на рівні 2021 року в період 2022–2023 років. Ринок зеленої карти зріс майже вдвічі через масовий виїзд українців до Європи на власних автомобілях.

Багато страхових компаній, особливо регіональних, що фокусувалися на територіях, де наразі активні бойові дії, постраждали. Проте більшість учасників ринку працюють стабільно, надаючи відшкодування клієнтам, хоча терміни виплат дещо збільшилися.

Внаслідок воєнних дій зросла роль Європротоколу. У перші тижні війни, коли викликати поліцію було складно, автовласники активно користувалися Європротоколом. У першому кварталі 2022 року вимоги, вирішені за Європротоколом, значно зросли і склали 39 % від усіх заявлених вимог.

Разом із цим з'явилися питання на страховому ринку України, що викликають певну стурбованість і потребують додаткової уваги, а саме: зменшення кількості укладених договорів із страхування життя та повільне зростання отриманих премій загалом, а це основний інвестиційний ресурс

компаній. Можна також констатувати досить повільні темпи відновлення обсягів надходжень від страхування майна [6].

В умовах воєнного стану цілком закономірним є питання можливостей страхування воєнних ризиків. Уряд активно й плідно працює над цим проектом разом із міжнародними партнерами, зокрема зі Світовим банком та Європейським банком реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР). Отже, можна сподіватись, що не пізніше I кварталу 2024 року буде представлено розроблений готовий механізм. Серед нових тем для страхового сектору є готовність забезпечувати безперебійну й стабільну роботу за будь-яких умов, а також реалізація проєктів, пов'язаних із адаптацією ветеранів війни. І перше, і друге – це питання стійкості компаній України й соціальної відповідальності. НБУ, як контролюючий орган, зацікавлений у ефективній та прозорій комунікації на усіх стадіях розробки й впровадження зазначених проєктів.

На жаль, війна завжди супроводжується руйнуваннями й збитками. Страхування, як правило, спрямоване на надання компенсацій та відшкодування збитків. Однак у випадку війни існують винятки з цього правила. Різні страхові компанії можуть мати відмінні положення у правилах страхування на випадок війни. Зазвичай всі страхові поліси містять умову, що збиток, заподіяний військовими діями, не вважається страховим випадком. Це означає, що сам факт введення воєнного стану не може бути підставою для відмови у визнанні страхового випадку та виплати страхового внеску.

Рада з фінансової стабільності (далі – РФС) схвалила концептуальну записку для впровадження в Україні повнофункціональної системи страхування військових ризиків, що передбачено Меморандумом про економічну й фінансову політику між Україною та МВФ. Ця концепція була розроблена за участю фахівців Світового банку, Національного банку України (далі – НБУ), Міністерства фінансів України й Міністерства економіки України. Визначена модель страхування військових ризиків передбачає впровадження як обов'язкового, так і добровільного страхування, яке буде реалізовано поетапно [3]. Наступним етапом буде презентація та обговорення зазначеної концепції з представниками бізнесу.

Запропонована модель передбачає участь місцевих і міжнародних страховиків, а також держави через спеціально створене Державне агентство (або інша установа, яка буде визначена міжнародними донорами після майбутніх обговорень) і потребує розробки окремого законопроекту. Подальше обговорення моделі й підготовка змін до законодавства будуть проводитися у межах робочої групи з участю фахівців НБУ, Міністерства фінансів України й Міністерства економіки України.

Під час засідання РФС розглянула й взяла до відома оновлений макроекономічний прогноз НБУ, а також огляд системних ризиків для фінансового сектору. Незважаючи на воєнний конфлікт, економіка України відновлюється, і рівень ризиків у фінансовому секторі залишається під контролем [7].

Прогноз базується на припущенні про відчутне зниження високих рівнів безпекових ризиків з 2025 року. Тривале збереження цих ризиків може негативно впливати на бізнес і споживчі настрої, але одночасно реалізація

значних проєктів відбудови України й виведення заморожених російських активів може стати значним стимулом для розвитку економіки. Актуальним системним ризиком наразі є нерегулярність надходження міжнародної допомоги.

РФС розглянула й врахувала результати оцінки стійкості банків, проведеної НБУ. За цією оцінкою більшість банків в Україні має достатній рівень капіталу, і загальна стійкість банківської системи є високою. Банки, які вимагають підвищення нормативів достатності капіталу, повинні поетапно до квітня 2026 року виконати узгоджені з НБУ програми реструктуризації або капіталізації.

Страхові випадки, пов'язані з ризиками війни, зазвичай не підлягають відшкодуванню страховою компанією, але інші страхові випадки врегульовуються згідно з умовами договору страхування. Аналогічно кризі, пов'язаній з пандемією Covid-19, страхові компанії розпочали пропонувати покриття від військових ризиків під час воєнного стану. В таблиці 2 наведено порівняльну характеристику страхових продуктів українських страховиків, які передбачають захист від воєнних ризиків.

Запропонований захист від військових ризиків представлений не як самостійний продукт, а як додаток до існуючих або вдосконалених продуктів, що частково враховують ризики військових операцій. На кожен запропоновану програму діють певні положення та умови щодо рівня ризику, географічних обмежень і лімітів страхового покриття. Наприклад, ПрАТ «СК «Місто» одним з перших в Україні запустив програму медичного страхування на випадок Covid-19 у 2020 році й програму «Страхування житла у Вінниці» у 2022 році, яка включає покриття збитків пошкодженого майна від військових дій виключно для Вінницької територіальної громади [12].

Варто очікувати, що попит на страхові продукти, які захищають від військових ризиків, продовжить зростати й надалі. Водночас дані ризики є дороговартісними й потребують обов'язкового перестраховування, як наслідок – виникає потреба створення ефективної системи перестраховування цих ризиків.

Ще одним проблемним питанням функціонування економіки у період воєнного стану є фактичне заблокування надходжень зовнішніх інвестицій в Україну. Як українські, так й іноземні підприємці чекали на розробку на ринку програм страхування від воєнних і політичних ризиків.

Як свідчить досвід зарубіжних країн, забезпечення страхування інвестиційної діяльності в умовах воєнного стану здійснюється завдяки спеціалізованим установам. Їх можна поділити на національні (страхові агентства, що залучають державні кошти й надають гарантії національним інвесторам), і міжнародні (різні міжнародні організації). Найбільш відомими міжнародними організаціями зі страхування інвестиційної діяльності є: Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (далі – MIGA), Державне експортно-кредитне агентство Японії (NEXI), Державне експортно-кредитне агентство Італії (SACE), Департамент гарантування експортних кредитів Великобританії (ECGD), Бельгійське експортно-кредитне агентство (BECA). Зазначені організації займаються гарантуванням і страхуванням іноземних інвестицій, а також експортних кредитів [4].

Страхові продукти українських страховиків, які передбачають захист від воєнних ризиків

Назва СК	Страховий продукт	Ризики, які покриває страховка	Сума покриття	Що не покриває страховка
ПРАТ «СК «ВУСО»	КАСКО Patriot	Пошкодження транспортного засобу осколками, ризик прильоту ракети, інших об'єктів, підрив на міні, прямий обстріл й інші стандартні ризики	10 % від вартості авто	Прямий обстріл ядерних, біологічних, хімічних атак; повне знищення авто
АТ «СК «АРКС»	Бронезахист	Влучення снарядів, мін, куль, обрушення будівель, наслідки пожежі, мінування територій та інші стандартні ризики	до 4500 грн	Участь в активних бойових діях; територія, на якій відбуваються воєнні дії, окупована, в оточенні
АТ «СК «ІНГО»	КАСКО (опція воєнні ризики КАСКО)	За розділом договору: КАСКО (руйнівна дія ударних хвиль; пошкодження вогнем або температурою під час близького розташування від місця пожежі, внаслідок воєнних дій; зіткнення чи наїзд військової техніки; падіння сторонніх об'єктів оборонного й спеціального військового призначення), а також інші стандартні ризики. Страхування від нещасних випадків (страховий випадок – смерть або втрата працездатності водія, пасажирів у результаті ДТП внаслідок воєнних дій) й інші стандартні ризики	КАСКО: 10 % від страхової суми за договором, але не < 300 тис. грн. Страхування від нещасних випадків: до 300 тис. грн	Території високого ризику (перелік представлений на сайті)
АТ «СК «ТАС» (ТАС life)	Страховка для бізнесу: страхування від військових ризиків	Запропонований продукт створює захист від наслідків військових дій для колективу й інші стандартні ризики	200 тис. грн	-
ПрАТ «СК Місто»	Страхування житла під час війни	Військові дії, мародерство, грабїж; аварії внутрішньо-будинкових мереж; вимушений переїзд на час ремонту, клінінгові послуги й інші стандартні ризики	250000 грн, 500000 грн, 1000000 грн	-

Джерело: сформовано авторами на основі [8–12]

Перші проєкти у цій сфері в Україні почали реалізовуватись завдяки співробітництву з міжнародними фінансовими організаціями й національними Експортно-кредитними агентствами країн-партнерів [4].

У 2024 році у Львові продовжується будівництво індустріального парку М10 на 140 тисяч квадратних метрів площі, 6 ділянок для виробничо-складських приміщень і понад 3 тисячі нових робочих місць. MIGA видало поліс компанії, яка спеціалізується на інвестиціях у комерційну нерухомість в Україні, зокрема інвестує у будівництво цього індустріального парку. Компанія отримала гарантії від ризиків війни й громадських заворушень на десять років на суму до 9,1 мільйона доларів США. З них 4 мільйони доларів США надають країни-донори Трастового фонду підтримки реконструкції та економіки України (SURE Trust Fund), яким керує MIGA [14].

Це рішення є сигналом для інших учасників страхового ринку, які можуть мати сумніви щодо участі в економічному відновленні України. Навіть попри те, що війна, розпочата росією, ще не завершилася, у тилкових регіонах завдяки діям Збройних сил України й підтримці партнерів, бізнес може й повинен відновлювати повноцінну роботу і вже успішно це робить.

Налагодженню системи страхування воєнно-політичних ризиків сприяє активна участь національних експортно-кредитних агентств (далі – ЕКА). Наприклад, польська Корпорація страхування експортних кредитів (далі – КУКЕ) вже пропонує страхування для інвесторів, зацікавлених у відбудові України. Це призвело до збільшення експорту з Польщі до України на майже 55 % за минулий рік.

Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (далі – DFC) також активно працює у сфері страхування воєнних ризиків і готова розглядати страхування інвестицій українських підприємців, що зараз отримують підтримку на суму приблизно 200 мільйонів доларів США.

Держави G7, G19, Європейська комісія, Світовий банк й експортно-кредитні агентства інших країн виражають готовність надавати підтримку у сфері страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні. Вже підтвердили свою участь експортно-кредитні агентства Німеччини, Франції, Італії, Великої Британії, Швеції та Японії.

Уряд Німеччини уже ухвалив рішення про надання Україні експортно-кредитних гарантій, також відомих як Hermes Cover. Це розширює можливості покриття та підтримує експортерів, які співпрацюють з Україною. Крім того, французька державна страхова компанія WriFrance Assurance Export оголосила про готовність страхувати французькі компанії, що мають намір інвестувати в Україну й брати активну участь у реконструкції країни, не чекаючи на завершення війни [4].

Крім того, ЄБРР працює над створенням фонду й залученням донорського фінансування для нього. Створення фонду має сприяти активізації локального страхового ринку для покриття майнових і торгових ризиків, й очікується, що він буде запусканий у 2024 році.

У межах внутрішнього ринку в Україні планується розширити повноваження Експортно-кредитного агентства. Законопроект, який знаходиться на розгляді у парламенті, передбачає розширення функцій експортно-кредитного агентства, щоб воно стало страхувальником не тільки економічних ризиків, але й ризиків, пов'язаних із бойовими діями чи іншими злочинами росії. Ці зміни сприятимуть залученню внутрішніх інвестицій.

Існуючі програми, які фінансуються державою, надають необхідне страхове покриття, проте головною метою залишається відновлення міжнародного ринку перестраховування в Україні. Для досягнення зазначеної мети, важливо змінити сприйняття України як «суцільної червоної зони» з численними ризиками. Одним із можливих варіантів є створення спеціального довірчого фонду для ініціювання глобального страхування та перестраховування воєнних ризиків. Управління таким фондом може бути здійснене урядами країн-партнерів спільно з Україною.

Для населення України важливо активувати ринок страхування від воєнних ризиків якнайшвидше. Немає потреби чекати завершення конфлікту, оскільки українська економіка повинна бути стійкою вже зараз, щоб підтримувати обороноздатність і відновлювати визволені території. Життя, бізнес і громадяни України, які через вторгнення росії знайшли притулок за кордоном, все ж бажають повернутися на Батьківщину. Без іноземних інвестицій і приватного сектору це буде надто важко.

Страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні планується запустити у другому кварталі 2024 року [4].

Загальний перелік воєнних і політичних ризиків, а також умови й порядок страхування / перестрахування визначається Постановою Уряду, яка наразі розробляється Міністерством економіки України й НБУ. Цей документ має бути опублікований у 2024 році.

У 2024 році набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» від 22.11.2023 р. № 3497-ІХ [15], яким сферу діяльності ЕКА було розширено. Агентству надано повноваження страхувати й перестраховувати воєнні та / або політичні ризики фінансових втрат українських й іноземних інвесторів, якщо вони пов'язані з інвестиціями у створення об'єктів інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості й експорту товарів (робіт, послуг) українського походження.

На виконання згаданого Закону, ЕКА готує декілька продуктів, якими, як очікується, вже цього року зможе скористатися бізнес:

- страхування міжнародних і національних прямих інвестицій в Україну й дивідендів;
- страхування кредитів, пов'язаних з інвестиціями [15].

Створення експортного потенціалу за допомогою інвестицій є важливим критерієм для отримання доступу до цього виду страхування. Політичні ризики містить експропріація, примусове відчуження, невинуватене відкликання ліцензій, порушення державних зобов'язань, а також обмеження конвертації валюти й подібне. Воєнні ризики охоплюють воєнний конфлікт, бойові дії, зміну чи повалення влади, окупацію, анексію тощо.

Компенсація за цим видом страхування можлива за повної зупинки діяльності з врахуванням принципу «перерва у бізнесі» (відшкодування різниці між вартістю інвестицій до події та їх вартістю після події). Деталі цього механізму будуть відомі після оприлюднення відповідного проєкту постанови Кабінету Міністрів України [4].

Для потенційних інвесторів війна виступає стримуючим фактором з двох причин. По-перше, активна війна сприймається іноземними інвесторами як абсолютна невизначеність і ризик втрати активів в Україні. По-друге, відсутність масштабного механізму страхування воєнних ризиків створює непривабливе середовище для інвестицій та розвитку бізнесу.

З метою подолання цих викликів і привернення іноземних інвестицій, уряд ініціював значні регуляторні й економічні реформи. Важливим кроком

стало страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні, що дозволяє інвесторам розраховувати на покриття можливих збитків внаслідок воєнних дій у країні. Забезпечується захист іноземних інвестицій незалежно від їхньої форми власності в Україні.

Гарантії захисту інвестицій мають містити:

- гарантії від змін законодавства;
- гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків інвесторам;
- гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу доходів, прибутків й інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями [15].

З урахуванням викликів сьогодення страховий ринок має розробити нові форми покриття для військових ризиків і кібератак у 2024 році. Андрій Пишний, голова НБУ, вказав, що «верхнерівневий контекст розвитку страхового ринку України у 2024 році будуть формувати – євроінтеграція та виконання Україною програми з МВФ» [4].

Рухатися у цих напрямках необхідно дуже швидко, щоб не пропустити жодної можливості для країни, яка прокладає шлях до ЄС й отримання фінансової допомоги від донорської коаліції. Ми розраховуємо, що страховий ринок розуміє важливість цього.

Імплементация є пріоритетом, а інтеграція – завданням, яке визначатиме підходи НБУ, включаючи регуляційні аспекти. Регулятор має інтерес до того, щоб національний страховий ринок був привабливим для іноземних приватних інвестицій, прогресивним, перспективним й адаптивним. Це оновлення ринку міститиме новий Закон про страхування. Уряд завершує роботу над нормативно-правовими актами, необхідними для його реалізації. Ми очікуємо період адаптації до нових норм, тому ринок повинен бути готовим до активного діалогу.

Особливу увагу потрібно звернути на два важливих нововведення:

- 1) впровадження ризик-орієнтованого пруденційного нагляду й удосконалення вимог до фінансової стійкості страховиків;
- 2) запровадження нового виду нагляду – нагляду за ринковою поведінкою, який охоплює контроль додержання правил і стандартів у наданні фінансових послуг, розповсюдження інформації про послуги, ділову репутацію власників і керівників тощо.

Упродовж 2024 року очікується, що страховий ринок продовжить розробляти нові форми покриття військових ризиків. У звіті DAC Beachcroft аналітики вказали, що страхування військових ризиків на даний момент обмежується переважно морським й авіаційним КАСКО, але існують інші види страхування, такі як політичні ризики, політичне насильство й тероризм, які можна розглядати як суміжні.

Тенденції 2023 року вказують на подальшу ідеологічну й національну нестабільність, яка породила різноманітні акти насильства й кібератаки. Важко класифікувати події, а особливо це стосується перестраховиків, які можуть

виключити збитки від тероризму, але не від воєнних дій. Важливо пам'ятати, що визначення політичного насильства у договорі страхування може розходитися з відповідним договором перестраховування, що може призвести до спорів навколо розмежування ризиків тероризму й військових актів.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що страхування ризиків під час воєнного стану є надзвичайно важливим, оскільки воно має за мету забезпечити надійний захист у разі страхових випадків як для суспільства, так і для господарюючих суб'єктів. Основні аспекти діяльності страхових компаній в умовах воєнного стану:

- збільшення ризиків (із зростанням інтенсивності військових дій і нестабільності у країні збільшується ризик збитків і пошкоджень майна, а також ризик життю та здоров'ю людей);

- зменшення платоспроможності клієнтів (умови воєнного стану можуть призвести до економічної нестабільності, безробіття та зменшення доходів населення, що може призвести до того, що клієнти страхових компаній не зможуть вчасно сплачувати страхові внески);

- збільшення попиту на певні види страхових продуктів (страхування майна від воєнних ризиків або страхування життя).

Основні завдання страхування воєнних ризиків містять: повне інформування страхувальників під час укладання договорів про відсутність врегулювання ризиків, які є виключенням; сприяння отриманню найвигідніших умов і доступу під час оформлення страхових продуктів; забезпечення надійного захисту для страхувальників і відшкодування збитків, а також розробка нових видів продуктів, які відповідають потребам суспільства.

Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану має свої особливості й відіграє важливу роль у підтримці економіки й населення. У контексті впровадження нових страхових продуктів, що покриватимуть воєнні ризики, визначаються наступні перспективи.

1. Створення стійкого й розвиненого ринку страхування, який може ефективно протистояти ризикам у невизначеному середовищі.

2. Підтримка усіх верств населення та суб'єктів господарювання, що дозволяє їм безпечно ризикувати й мати впевненість у відповідному захисті, який вони потребують у розвитку подій, що спонукає до створення нових страхових продуктів.

3. Впровадження ефективних заходів для належного страхування інвестицій від воєнних ризиків, що може сприяти залученню коштів для відновлення країни, релокації підприємств, створенню високотехнічного виробництва та послуг, збільшенню експорту й зменшенню імпорту товарів, створенню нових робочих місць, перейманню та застосуванню інноваційного досвіду, підвищенню рівня доходів і збільшенню обсягів залучення інвестицій у економіку країни, а також податкових надходжень чи інших платежів до державного й місцевих бюджетів.

4. Здійснення більшої кількості заходів для розвитку фінансової грамотності суспільства й підкреслення переваг використання системи страхування.

5. Подальше удосконалення інноваційних систем для надання клієнтам можливостей вирішення питань у дистанційному режимі.

Зазначені перспективи діяльності страхових компаній з умовами воєнного стану відображають їх важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності й допомозі відновленню країни після завершення воєнного конфлікту.

Щодо ролі страхових компаній у післявоєнному відновленні, вони можуть сприяти економічному відновленню та соціальному забезпеченню населення через виплати страхових відшкодувань. Це допомагає постраждалим особам і підприємствам відновити своє майно й здоров'я.

Важливою також є співпраця страхових компаній з урядовими й міжнародними організаціями для координації страхових заходів і максимізації ефективності відшкодувань після воєнних подій.

Отже, під час усіх ризиків нестабільного функціонування лише через спільну співпрацю можна створити надійний механізм страхування, у якому всі умови будуть чітко визначені, а терміни однозначно тлумачитися для уникнення спорів. Важливими є як тимчасові, так і постійні страхові продукти, які забезпечать підтримку громадян у важкі часи й стануть актуальними залежно від подальшого розвитку ситуації, під час якого загроза повномасштабної війни може залишатися.

Повне відновлення може зайняти п'ять років, але з виходом України на фінішну пряму членства у ЄС очікуються вагомі внутрішні й зовнішні інвестиції, а також значне зростання економіки. Це суттєво підвищить обсяги та якість страхових послуг, створюючи динамічний та оптимістичний час.

Список використаних джерел

1. Дума В.В. Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні перспективи. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2022. № 2 (63). С. 160-166. DOI: 10.18372/2307-9061.63.16724

2. Яценко О.В. Державне регулювання регіональної інвестиційної діяльності. *Modern Economics*. 2022. № 34. С. 123-129. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V34\(2022\)-19](https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-19)

3. Офіційний вебсайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2024).

4. «Форіншурер». Онлайн-журнал Ліги страхових організацій України. URL: <https://forinsurer.com/> (дата звернення: 23.01.2024).

5. Кількість зареєстрованих страхових компаній «non-life» та «life». URL: <https://www.nasu.com.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).

6. Страхування під час воєнного стану: чи є шанси на відшкодування. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210301_strakhuvannya-pd-chas-vonnogostanu-chi--shansi-na-vdshkoduvannya (дата звернення 11.02.2024).

7. У Національному банку пропонують розділити на два етапи страхування воєнно-політичних ризиків. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3694533-u-nacbanku-proponuut>

rozdiliti-na-dva-etapi-strahuvanna-voennopoliticnih-rizikiv.html (дата звернення: 11.01.2024).

8. Офіційний вебсайт страхової компанії ARX. URL: <https://arx.com.ua/> (дата звернення: 14.01.2024).

9. Офіційний вебсайт страхової компанії ТАС. URL: <https://taslife.com.ua/> (дата звернення: 14.01.2024).

10. Офіційний вебсайт страхової компанії ВУСО. URL: <https://vuso.ua/> (дата звернення: 15.01.2024).

11. Офіційний вебсайт страхової компанії ІНГО. URL: <https://ingo.ua/> (дата звернення: 16.01.2024).

12. Офіційний вебсайт страхової компанії ПрАТ «СК Місто». URL: <https://ic-misto.com.ua/> (дата звернення: 16.01.2024).

13. Марценюк О.В., Руда О.Л., Перкун А.В. Сучасні тенденції формування ресурсного потенціалу страхової компанії. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1877/1894> DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.42> (дата звернення: 10.02.2024).

14. Що змінюється у страхуванні в умовах воєнного стану? URL: <https://eba.com.ua/shho-zminuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voennogo-stanu/> (дата звернення 12.02.2024).

15. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків»: Закон України від 22.11.2023 р. № 3497-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> (дата звернення: 20.02.2024).

16. Марценюк О.В. Інтеграційні процеси як чинник розвитку страхового ринку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2020/32.pdf. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.2.30 (дата звернення: 03.01.2024).

References

1. Duma, V.V. (2022). Strakhova diialnist v umovakh rosiiskoi ahresii: pravovi pidstavy u praktychni perspektyvy [Insurance activity in the conditions of Russian aggression: legal grounds and practical perspectives]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: «Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo» – Scientific works of the National Aviation University. Series: «Legal Bulletin «Air and Space Law»*, 2 (63), 160-166. DOI: 10.18372/2307-9061.63.16724 [in Ukrainian].

2. Yatsenko, O.V. (2022). Derzhavne rehuliuвання rehionalnoi investytsiinoi diialnosti [State regulation of regional investment activity]. *Modern Economics*, 34, 123-129. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V34\(2022\)-19](https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-19) [in Ukrainian].

3. Ofitsiyniy vebсайт Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuye derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh [Official website of the National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets]. *nfp.gov.ua*. Retrieved from: <https://nfp.gov.ua> [in Ukrainian].

4. «Forinshurer». Onlain-zhurnal Lihy strakhovykh orhanizatsii Ukrainy

[«Forinsurer». Online magazine of the League of Insurance Organizations of Ukraine]. *forinsurer.com*. Retrieved from: <https://forinsurer.com/> [in Ukrainian].

5. Kilkist zareiestrovanykh strakhovykh kompanii «non-life» ta «life» [Number of registered insurance companies «non-life» and «life»]. *nasu.com.ua*. Retrieved from: <https://www.nasu.com.ua/> [in Ukrainian].

6. Strakhuvannia pid chas voiennoho stanu: chy ye shansy na vidshkoduvannia [Insurance during martial law: are there any chances of reimbursement]. *biz.ligazakon.net*. Retrieved from: https://biz.ligazakon.net/analitycs/210301_strakhuvannya-pd-chas-vonnogostanu-chi-shansi-na-vdshkoduvannya [in Ukrainian].

7. U Natsionalnomu banku proponuiut rozdilyty na dva etapy strakhuvannia voienno-politychnykh ryzykiv. Ukrinform [The National Bank proposes to divide the insurance of military and political risks into two stages. Ukrinform]. *ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3694533-u-nacbanku-proponuut-rozdiliti-na-dva-etapi-strahuvanna-voennopolitichnih-rizykiv.html> [in Ukrainian].

8. Ofitsiinyi vebsait strakhovoi kompanii ARX [Official website of the ARX insurance company]. *arx.com.ua*. Retrieved from: <https://arx.com.ua/> [in Ukrainian].

9. Ofitsiinyi vebsait strakhovoi kompanii TAS [Official website of the TAS insurance company]. *taslife.com.ua*. Retrieved from: <https://taslife.com.ua/> [in Ukrainian].

10. Ofitsiinyi vebsait strakhovoi kompanii VUSO [Official website of the VUSO insurance company]. *vuso.ua*. Retrieved from: <https://vuso.ua/> [in Ukrainian].

11. Ofitsiinyi vebsait strakhovoi kompanii INHO [Official website of INGO insurance company]. *ingo.ua*. Retrieved from: <https://ingo.ua/> [in Ukrainian].

12. Ofitsiinyi vebsait strakhovoi kompanii PrAT «SK Misto» [The official website of the insurance company PJSC «SK Misto»]. *ic-misto.com.ua*. Retrieved from: <https://ic-misto.com.ua/> [in Ukrainian].

13. Martseniuk, O.V., Ruda, O.L. & Perkun, A.V. (2023). Cuchasni tendentsii formuvannia resursnoho potentsialu strakhovoi kompanii [Current trends in the formation of the resource potential of the insurance company]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 7. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.42>. Retrieved from: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1877/1894> [in Ukrainian].

14. Shcho zminiuietsia u strakhuvanni v umovakh voiennoho stanu? [What changes in insurance under martial law?]. *eba.com.ua*. Retrieved from: <https://eba.com.ua/shho-zminyuyetsya-u-strahuvanni-v-uovah-voyennogo-stanu/> [in Ukrainian].

15. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro finansovi mekhanizmy stymuliuvannia eksportnoi diialnosti» shchodo strakhuvannia investytsii v Ukraini vid voiennykh ryzykiv»: Zakon Ukrainy № 3497-IX [On Amendments to the Law of Ukraine «On Financial Mechanisms for Stimulating Export Activity» Regarding Insurance of Investments in Ukraine Against Military Risks: Law of Ukraine № 3497-IX]. (2023, November 22). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> [in Ukrainian].

16. Martseniuk, O.V. (2020). Intehratsiini protsesy yak chynnyk rozvytku

strakhovoho rynku Ukrainy [Integration processes as a factor in the development of the insurance market of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 2. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.2.30. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/32.pdf [in Ukrainian].

Відомості про авторів

МАРЦЕНЮК Олена Василівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна 3, e-mail: ovm-r@i.ua).

РУДА Оксана Леонтіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна 3, e-mail: rudaokcana@gmail.com).

MARTSENIUK Olena – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of the Finance, Banking and Insurance, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: ovm-r@i.ua).

RUDA Oksana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of the Finance, Banking and Insurance, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: rudaokcana@gmail.com).

УДК 657.1

DOI: 10.37128/2411-4413-2024-1-2

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ
ОБЛІК В УМОВАХ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

КОВАЛЬ О.В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування

ТОМЧУК О.Ф.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри аналізу та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті досліджено найбільш поширені цифрові технології, які використовуються у бухгалтерському обліку й мають значний вплив на розвиток сучасного бізнесу. Розглянуто зміни у сучасній обліковій практиці, що викликані процесом цифровізації. Виявлено, що цифрова трансформація стала актуальною не лише на корпоративному рівні, а й на галузевому й навіть державному. Вона спрямована на спрощення обробки великих наборів даних, автоматизацію майже усіх видів діяльності й покращення взаємодії між клієнтами, бізнесом, громадянами й державою.

Розкрито сутність і тенденції процесів цифрової трансформації. Визначено, що наразі компаніям пропонується широкий спектр програмного забезпечення для ведення бухгалтерського обліку. Зокрема, облікові програми інтегровані у програмні продукти для управління підприємством, які використовуються для підготовки й публікації фінансової звітності у форматі XBRL, організації електронного документообігу, комп'ютерної інформації, довідкових матеріалів та юридичних документів.